

UN CAPITOL DIN ISTORIA LIMBII ROMÂNE LITERARE

(Contribuția lui Dimitrie Cantemir)

Mihail PURICE*Catedra Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică*

This subject is presented as a prospect of the theme from the given course, counting three levels of complexity: knowledge, practice, integrity.

There are treated more problems of the Romanian language:

The origins of the Romanian language, the Romanian integrity, their continuity (people's name) and our language, etc.

D. Cantemir tries, as well as on the theoretical plane, as much as, in the writer's practice to raise up the prestige of the Romanian language at the level of the European languages.

The treated problems by Cantemir are presented from the perspective of their actuality.

There is proposed the way by which Cantemir's work can be studied, with some reassessments.

0.1. Cursul *Istoria limbii române literare*, prevăzut de planul de studii la masterat, este unul dintre cele mai importante în procesul de formare a competențelor profesionale ale viitorilor specialiști-filologi. În cadrul acestei discipline, masteranzii iau cunoștință de principalele teorii ce țin de problemele capitale ale evoluției limbii române literare, își dezvoltă abilități de a le interpreta de sine stătător, de a acumula, prin lectura surselor bibliografice, cunoștințele necesare cu privire la legătura dintre condițiile social-istorice și evoluția limbii literare. Prin analiza textelor scrise în diferite perioade, începând cu secolul al XVI-lea, se urmărește procesul de stabilire a normelor literare și evoluția lor. În acest context, se studiază rolul cărturarilor și al scriitorilor în procesul formării și dezvoltării limbii literare.

0.2. Printre alte figuri proeminente ale trecutului nostru cultural este cea a lui Dimitrie Cantemir, personalitate enciclopedică în spațiul European, distins istoric-etnograf, filozof, literat, lingvist, scriitor.

0.3. În contextul pregătirii profesionale, tema *Contribuția lui Dimitrie Cantemir în procesul formării și dezvoltării limbii române literare* urmărește scopul de a ajuta masteranzilor să capete și să stăpânească informații la temă (să reproducă cunoștințele de care dispune lingvistica română și cea străină privitor la teoriile formulate de marele nostru înaintaș, să identifice teoriile lui Dimitrie Cantemir despre problemele actuale ale istoriei și lingvisticii românești, să le definească și să le comenteze, să relateze despre preocupările istorice și lingvistice ale cărturarului, să identifice meritele savantului în problemele etnogenezei poporului român, să recunoască măsurile la care a recurs pentru a ridica limba română la nivelul celor mai prestigioase limbi din Europa). Pentru a atinge acest scop, este necesar să fie dezvoltate mai multe subiecte.

0.4. Câteva date bibliografice semnificative în activitatea de erudit savant de talie europeană. Contribuția lui Dimitrie Cantemir la îmbogățirea culturii universale. Cunoașterea profundă a celor trei civilizații mari: antică, occidentală și orientală. Dimitrie Cantemir, poliglot. Opera: *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*, *Incrementa ataque decrementa aulae othomanicae* („Creșterea și descreșterea imperiului Otoman”, tradusă în engleză, franceză, germană), *Descriptio Moldaviae* („Descrierea Moldovei”), *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*; *Istoria ieroglifică*; *Tratat de muzică turcească* ș.a.

1.1. Opera în limba română și ideile generate de D.Cantemir (a consulta **Mihail Purice**, *Dimitrie Cantemir și problemele limbii române literare*, Chișinău, 2007): Originea poporului și a limbii române. Predecesorii lui D.Cantemir despre etnogeneza românilor. Părerile istoricilor despre originea românilor (expuse de D.Cantemir în *Hronicul...*):

- Români au venit din Italia, dar au fost aduși în Dacia nu de Traian, ci cu mult mai înainte de Flac, hatmanul;
- Români sunt de seminție romană, dar nu se știe când au fost aduși;
- Neamul românesc nu este de origine romană, iar limba este amestecată cu cea latinească;
- Neamul românesc a fost adus nu de Flacus, nici de Traian, ci mult mai târziu, mai întâi în Ardeal, apoi în Țara Românească;
- Români din Dacia sunt de origine romană, aduși de Traian și au trăit „necurmat” în hotarele fostei Dacii.

1.2. Critica teoriilor eronate despre originea poporului și a limbii române: originea numelui Vlahia — Flachia, susținută de Eneas Silvius (=Piccolomini), urmat mai târziu de polonezul Ian Zamoiski, de cronicarul moldovean Grigore Ureche (H., I, 93-107) [1]; originea nelatină a poporului și a limbii noastre, promovată de Stanislav Sarnițki (H., I, 131-132); opinia despre „povestea pentru proaspăta venire a românilor în Dacia, mult după Traian, *apoi într-amândoaună țărâle românești*”, susținută de „**Laslău**” (=Vladislav), regele ungar, „grozave blojituri” despre tâlharii de la Roma, care au populat Ardealul, reluate de Simion Călugărul, Misail Călugărul și Evstratie Logofătul, care au făcut interpolări în cronica lui Gr.Ureche (H., I, 116 și urm.); opinia despre ridicarea coloniilor lui Traian și mutarea lor la sud de Dunăre (H., I, 130-132)

Mărturiile istorice (Dion, Eutropius, Procopius, Bonfini etc.) aduse de D.Cantemir în sprijinul ideii că românii de azi provin de la romanii descălecați de Ulpie Traian în Dacia (H., I, 132-141). Dovezile lui Dimitrie Cantemir în sprijinul opiniei că „Dachia noastră nu a fost de Traian Marile cu boiarii, cetățeni și slujitorii romani descălecată și lăcuită” (H., I, 167 și urm.).

1.3. Autorul *Hronicului*... despre „necurmat traiul” romanilor în Dacia (H., I, 171 și urm.).

1.4. Cele două ipostaze în concepția lui D.Cantemir despre originea poporului și a limbii române:

- Originea latină a limbii române cu elemente dacice (D.M., 148-189) [2];
- Originea pur romană a românilor (H., I, 19), reluată mai târziu de filologi ardeleni.

1.5. D.Cantemir despre unitatea poporului și a limbii române. Unitatea poporului explicată prin originea comună a românilor de pretutindeni, iar acei „*vestiți romani... sint moșii strămoșii noștri ai moldovenilor, ardelenilor și a tuturor, oriunde se află, a românilor, precum și singur numele cel de moșie ne arată (români chemându-ne) și limba cea părintească*” (care din românească sau latinească martur ne iaste)” (H., I, 87).

1.6. Numele poporului și a limbii noastre ca dovezi ale originii și ale unității neamului (**român, vlah** etc.).

1.7. Etonimul și glotonimul adecvat pentru întreg neamul în opinia savantului (*români, limba românească*). Semnificația altor termeni (*munteni, moldoveni, ardeleni* etc.).

1.8. Preocupările lui D.Cantemir pentru explicarea cuvintelor: prin contextul operei, prin glosare („Scara a numerelor și cuvintelor streine tâlcuitoare” la „Istoria ieroglifică”), prin adaosuri marginale.

Astfel în adausurile marginale neologismele, de obicei de origine greacă, în *Hronicul* sunt explicate prin sinonime: **colachie** – lingușire (I, 70), **prodosie** – vândzare (I, 78), **profanilor** – păgânești (I, 147), **pragmatia** – lucrarea (I, 156), **sens** – înțelegere (I, 239), **agoana morții** – în tragerea sufletului de moarte (II, 56), **îrcumstanții** – lucruri împregiur stătătoare (II, 88) etc.

În lipsa unor sinonime, savantul prezintă descrierea noțiunii. Exemple din *Hronicul*: **avthentic** – izvoditoriu de credzut (I, 95), **epitomi** – culegere pre scurt (I,133), **museele** – cămările unde stau la citeală sau la învățatură (I, 164) etc.

Exemplificarea cuvintelor prin context se realizează prin două moduri:

- Prin apoziție: *Traian... ducând cu sine solii lui Decheval la Roma cu **triumf**, adecă cu alaiu...* (H., I, 135).
- Prin propoziții subordonate, de obicei, atributive: *vâlhovnic, care de pre limba slovenească se înțelege vrăjitoriu* (H., II, 143).

Deoarece în *Hronic* se prezintă istoria românilor în contextul istoriei europene, D.

Cantemir explică și numele altor popoare: *poloni, poliachi, leși* (H., I, 19), *bolgari* (H., II, 32), *polovți* (H., II, 58).

Referindu-se la obiceiurile și tradițiile moldovenilor (în Descrierea Moldovei), D.Cantemir explică sensul și originea cuvintelor *zână, Drăgaica, Doina, dracul din tău, ursitele, Frumoasele, Sânzâienele, Paparuda, Chiraleisa, Colinda* etc. (139), *boiari* (81), *vornicul* (82), *vameș, căminar* (86), *fuștași* (93) etc.

Scara numerelor și cuvintelor streine tâlcuitoare la Istoria ieroglifică – primul dicționar de neologisme din lingvistica românească.

1.9. Preocupări pentru toponimie și antroponimie. Notele pe care le face D. Cantemir în legătură cu anumite nume de locuri și de persoană: Dacia, Volohia, Vlahia, Moldova, Țara Românerască (H., I, 256 și urm.), Ardeal (H., II, 187), Bogdania (H., II, 72), Roman (H., II, 160), Akkerman, Cetatea Albă, Alba Iulia, Chilia, Lycostomon (D.M., 30, Iași (D.M., 21), Avgust (H., I, 142) Anastasie-Silențiarul-Tăcătoriu (H., I, 362) etc.

1.10. Concepția lui D.Cantemir despre scrisul la moldoveni:

- Înainte de soborul bisericesc de la Florența (pe timpul domniei lui Alexandru cel Bun), s-a scris cu litere latine. Cărțile cu litere latine au fost „izgonite” la propunerea mitropolitului Teoctist, „ctitorul cel dintâi al barbariei”. Afirmările controversate despre scrierea la români (Ion Gheție, *Trei lucruri controversate din Descrierea Moldovei a lui D. Cantemir*, în *Studii și cercetări lingvistice*, 1976, nr.5).
- Scrisul slavon în opinia lui D.Cantemir (D.M., 150-153).

1.11. Opinia lui D.Cantemir despre diferențierile teritoriale ale limbii române (capitolul al IV-lea, *Despre graiul moldovenilor*, D.M., 146-150). Interpretarea fenomenului de rostire palatalizată. Cauzele diferențierilor teritoriale ale limbii (influența străină: cei ce locuiesc la Nistru au vorbe leșești, cei din Transilvania „folosesc adesea vorbe ungurești”, „cei din Fălciu își strică graiul cu vorbe grecești și turcești”) (D.M., 143-150).

1.12. Problema reformării limbii române în preocupările lui D.Cantemir. Încercarea de a promova limba română la nivelul celor mai prestigioase limbi europene, încât ar fi în stare să exprime cele mai profunde idei din „une hotare loghicești sau filosofești” (I., 6) [3]. Împrumuturile, în special cele grecești, ca mijloc eficient de a atinge acest scop (I., 9).

Aceste „trebuitoare numere și cuvinte” din diferite domenii urmează a fi adaptate la sistemul limbii române, „a le moldoveni sau a le români” (I., 9). Explicarea neologismelor conform dicționarului din *Istoria ieroglifică*. „Scara...” include 277 de neologisme, dintre care 213 de origine greacă și 37 – latină, cifre care vorbesc despre sursele principale de împrumut.

Posibilitățile interne ale limbii noastre de a exprima noțiuni științifice. Elementele populare și calcurile lingvistice ca procedeu de îmbogățire a terminologiei științifice: *alegere* – selecție, *chiteală* – judecată, *a chiti* – a cugeta, *crivăț* – nord, *măminos* – enorm, *prevoroavă* – prefață, *substare* – substanță etc.

2.1. Limba operelor scrise în română.

Fonetismele populare și arhaice.

Fonetismele de tipul *să arete*, *a ațița*, *strein*, *tinăr*, *sufferea*, *răssipise* etc. și explicarea fenomenelor.

2.2. Particularitățile lexicale. Opera principelui moldovean ca dovadă incontestabilă a unor enorme capacități de a solicita fondul popular alături de cel neologic.

Tipurile de arhaisme din opera lui D.Cantemir: semantice (*buluc* = trupă, *a cerca* = a cerceta, *a cerși* = a cere, *chiar* = clar, limpede etc.) și totale (*blemați* = mergeți, *brudiu* = tânăr, *colachie* = lingușire, *a ima* = murdări etc.).

Elementele lexicale populare și regionale în operele lui D.Cantemir: *dihanie* = animal, *floare* = culoare, *fur* = hoț, *bortă*, *chală*, *ciubotă*, *curechi*, *harbuz*, *hulub*, *obial*, *omăt* etc. ca elemente moldovenești, sau *în cârcă* = în spate, *maică* = mamă, *piftie* = răcitură, *puț* = fântână etc. ca elemente muntenești.

Numărul considerabil de grecisme în scrierile *Istoria ieroglifică*, *Hronicul...*, *Divanul...*

Categoriile de grecisme din perspectiva adaptării și a evoluției lor în limba română (Ștefan Giosu, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*. – București, 1973, p.170-179).

Slavonismele în opera lui D.Cantemir, în special cele tipice pentru limba scrisă a timpului: *basnă* (= poveste, neadevăr), *blagodarenie* (= mulțumire), *buche* (= numele literei a doua din alfabetul chirilic), *divă* (= mirare), *glavă* (= capitol), *podan* (= supus), *pogrebanie* (= înmormântare) etc.

Intuind posibilitățile interne ale vocabularului, D.Cantemir recurge la numeroase cuvinte formate prin derivare sau compunere, multe dintre ele fiind niște creații proprii: *netrezvire*, *descâlcitură*, *făcătoriu*, *apariu*, *greime* etc.

Calchiera unor cuvinte după modelul altor limbi: *allofilii* > *cel de alt neam*, *anatomic* > *despicătoriu*, *atomuri* > *netăiat*, *evghenie* > *nemișie*, *protasis* > *înaintepunere* etc.

2.3. Particularitățile morfologice ale operelor scrise în limba română – oglindă a limbii vorbite din secolul al XVII-lea:

- **Substantivul:** *pasirile*, *genunchile*, *școale*, *împregiur munții*, *gauri*, *coadele Dulăilor*; *o*, *Coarbe*.
- **Articolul:** *pricina a alegerii*, *mânule*, *vârfurile a celor șapte stâlpi*, *dovedele a Hamelonului*.
- **Pronumele:** *care*, *alaltă*, *a îmbe părților*, *fietece*, *cineși*, *cevași*, *într-acesta chip*.
- **Verbul:** *eu să vă spui*, *să fie având*, *să nu mai fie fost*, *pociu*, *să să rază*, *agiutorește*, *va* (=vrea), *văz* etc.

2.4. Opiniile savanților despre aspectul sintactic al operelor: „inversivă și subversivă, cu totul particulară” (N.Iorga), „adevărat bizazerie” (G.Călinescu), „o încercare de reformă literară” (P.P. Panaitescu) etc. Inversiunile sintactice neobișnuite pentru limba română. Inversiunile sintactice ca rezultat al influențelor străine (Al.Rosseti, B.Cazacu, Liviu Onu). Dislocarea lui Cantemir ca „procedeu de stil unic”, numit *hiperbat* (Dragoș Moldoveanu). Tipurile de „perturbări ale unor raporturi asociative sau gramaticale sau nominalizate” (după Dragoș Moldoveanu, *Influențe ale manierismului greco-latin în sintaxa lui Dimitrie Cantemir: hiperbatul // Studii de limbă literară și filologie*. – București, 1969, p.29).

3.0. Particularitățile de stil. D.Cantemir, bun cunoscător de teorie literară. Variate elemente de vorbire populară cu efect stilistic. Proverbele, zicătorile, maximele și aforismele. Figurile de stil (metafore, comparații,

epitete, alegoria). Aglomerarea verbelor. Cumularea substantivelor. *Istoria ieroglifică* integrează, de asemenea, un număr considerabil de versuri, sub formă de poezii populare, portrete, descrieri etc. (de exemplu, I., 253). Sinonimele binare ca particularitate de stil: *în cinste și în cuviință să-i ținem* (I., 175), *ca pravul și pulberea în vânt să-i aruncați* (I., 180), *legăturile și brehăiturile Dulăilor* (I., 213) etc. (a se consulta: **Mihail Purice**, *Elemente populare în funcție de sinonime în romanul „Istoria Ieroglifică”* de Dimitrie Cantemir // Probleme de istorie a limbii. - Chișinău, 1986, p.91-101).

4.0. Ca și în întreg cursul de *Istorie a limbii române literare*, în cadrul temei se urmărește nu numai scopul de acumulare a cunoștințelor teoretice, de stăpânire a informației în domeniu, ci, mai ales, acela de a le aplica de sine stătător în problemele controversate ale originii poporului și limbii române, ale continuității neamului la nord de Dunăre, ale unității noțiunii și limbii. Una dintre cerințele didactice la tema de față este ca masterandul, în baza lecturii anumitelor pasaje din operă, să poată determina și identifica opiniile marelui cărturar vizavi de astfel de chestiuni, care țin de preocupările lui de istoria neamului, de originea limbii noastre (latină clasică sau populară), elementul dacic în limba noastră, diviziunile teritoriale, scrisul în limba română ș.a.m.d.

4.1. La nivel de aplicare, predarea temei în discuție urmărește scopul de a dezvolta la masteranzi aptitudinea de a reproduce prin cuvintele lor conținutul unor pasaje scrise în limba epocii, a autorului, nu rareori într-un stil dificil, de a distinge concepția savantului cu privire la diverse probleme de istorie și filologie, de a interpreta concepția pe fondul condițiilor istorice și sociale din secolele XVII-XVIII, din punctul de vedere al realizărilor științifice noi în acest domeniu ș.a.m.d.

Pentru a demonstra ideea că D.Cantemir a încercat și în mod practic, prin limba operelor sale, să traducă în viață ideile sale despre reformarea limbii române, se vor analiza particularitățile de exprimare ale operelor *Istoria ieroglifică*, *Divanul...* și *Hronicul...*

4.2. Opiniile lui D.Cantemir vor fi formulate și argumentate în baza lecturii unor fragmente din opere în care savantul se referă la astfel de probleme, cum ar fi:

- Originea latină a poporului și a limbii române. Semnificative în acest sens sunt capitolul „*Despre graiul moldovenilor*” din *Descrierea Moldovei* (p.146-149), capitolul XII, „*Arată-să pre scurt precum niamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor (carii cu toții cu un nume de obște români să chiamă) să fie din rodul său hiriși romani și precum Dachia au fost descălecată de Traian împărat cu cetățeni și slujitori romani*” din *Hronicul...* (I, 47-90).
- Critica istoricilor străini care „tăgăduiesc precum românii din Dachia să să fie trăgând din romani” (Capitolul XI, H., I, p.108-115; D.M., 146-148)
- Critica opiniilor lui Stanislav Sarnițki (H., 131-132).
- Critica basmelor lui Misail Călugărul. Eustratie Logofătul și Simion Călugărul și demonstrarea izvo- rului „de unde s-au scurs piștelnița aceștii puturoase basne” (H., I, 116-129; II, 87).
- Ideia continuității poporului și a limbii române „pre olatul cest de aceasta parte de Dunăre, unde au fost locuind odănoară dachii și gheții” (H., I, 89-90; II, 42, 58- 59, 62, 80, 90, 152, 153, 159 etc.).
- Părerile lui despre unitatea poporului și a limbii române (H., I, 87; II, 62-63, 79-80).
- Reformarea limbii române după modelul celor mai prestigioase limbi din Europa, în special greaca și latina, prin a „limbii... subțiere”, prin împrumuturi și adaptarea acestora și prin modelarea frazei (I., 9).

Comentarii la „*Sacra a numerelor si cuvintelor streine tâlcuitoare*” din perspectiva demonstrării surselor de împrumut, a stabilirii domeniilor terminologice și a identificării mijloacelor prin care urmează ca neologismele să fie tratate în dicționar (I., 11-27).

Se argumentează prin mai multe exemple, depistate în *Istoria ieroglifică*, *Divanul...* sau *Hronicul...*, că unul din mijloacele de „*susținere*” a limbii noastre pot fi și sursele *interne*: *duhnicesc* (= spiritual); *duhul vinul* (= spirit), *din spiritus vini*; *înainte punere* (= plan), *tragere* (=tratată), *singur țiitoriu* (= autocrat) etc.

- Convingerile lui D.Cantemir cu privire la etnonimele și glotonimele noastre (*român*, limba *română* (*românească*), *vlah* (*valahă*)), la denumirile *moldoveni*, *moldovenească*, *munteni*, *ardeleni* etc.

Se comentează titlul *Hronicului* (în întregime), titlul capitolelor XII (p.87), titlurile capitolelor din cartea a II-a, titlurile altor capitole din *Hronicul*. Identificarea opiniei savantului despre numele „deobște” al românilor în baza unor afirmații depistate în *Hronicul*: *neamul nostru a românilor* (I, 89, 94), *limba cea de moșie românească* (I, 108), *din limba latinească iarăși pre cea a noastră românească le prefacem* (I, 157), *țărăle românești* (II, 33), *trăitorii despre Nistru, carii fără samă multe rusești în limba românească amestecată* (II, 59) etc.

- Ideile lui Dimitrie Cantemir despre istoria scrisului la moldoveni, părerea lui despre alfabetul chirilic în limba noastră (D.M., 150-153).

Alte preocupări ale lui D.Cantemir se vor constata prin lectura operelor *Istoria ieroglifică*, *Hronicul...* (Toponimia, onomastica, explicarea cuvintelor, etimologie, dialectologie).

4.3. Concepția lui D.Cantemir despre limba română poate fi identificată și argumentată prin practica scriitoricească, prin analiza limbii și stilului din romanul *Istoria ieroglifică*. Prin analiza textului, prin depistarea celor mai concludente exemple și comentariul lor se vor formula aprecieri și opinii despre diverse aspecte ale limbii:

- Lexicul, „în aceeași măsură erudit și popular, arhaic și neologic” (Perpessicius. *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*. – București, 1957, p.293).
- Arhaismele (*acmu, buâr, limbă „popor”, chiar „clar”, toapsec „otravă”* etc.).
- Elementele populare și regionale (*ciubotă, harbuz, hulub, omăt, vitioan „slab”, nevăstuică „helge”*).
- Împrumuturi pe domenii din alte limbi (greaca, slavă etc.): *fantastic, țeremonie, avocat, antipatie, eclipsis, poslanic, blagorodie* etc.
- Formarea cuvintelor prin derivare, compunere, prin calcul lingvistic: *a amăguli, a dezgrăi, nedezrupt, poneagră, a raschiti, birar, informălui, mișelătatea, isteciune, fericință, norodos, năcăjitoriu, curățatoriu, „purgatoriu”* etc.
- Particularitățile fonetice și clasificarea lor pe categorii (*rîdicare, mă lipăsc, urmadză, slujăsc, supt, să fie vînit, iușor* etc.).
- Particularități morfologice și clasificarea lor pe categorii (*marmure, șegi, era împărat împărăției în toate părți, carele, alalt, mijloc de a întrare, dede, s-au fost uluind, să să fie chemat* etc.).

4.4. În baza analizei textelor sau a exemplelor care conțin anumite particularități sintactice, vom putea identifica tipurile acestora: topica neromânească a frazei (ca influență latină, greacă sau turcă), cu plasarea verbului-predicat la sfârșitul propoziției, inversiunile sintactice. Tipurile de dislocări morfosintactice: ... *grădinii cu flori în tot chipul de frumoase și de tot mirosul mângâios era* (I., 196); *de s-ar cumva tâmpla* (I., 33); *ce va proasta aceasta de lighioaie să dzică* (I., 150) (despre aceste dislocări a consulta: Dragoș Moldoveanu, op. citată).

4.5. Contribuția lui D.Cantemir la procesul de formare a stilurilor literare, în special a celui artistic. Pentru a analiza și a concretiza în plan lingvistic particularitățile de stil artistic se aleg din romanul *Istoria ieroglifică* fragmente, pasaje, exemple prin care masteranzii ar putea, practic, să dovedească teza că D.Cantemir a conștientizat actul de autentică creație literară. Prin materialul concret de limbă și stil în *Istoria ieroglifică* se identifică astfel de particularități stilistice cum ar fi:

- Alegoria, prin care autorul reușește să utilizeze cele mai variate procedee artistice, astfel creând primul pamflet în literatura română.
- Stilul narativ apropiat de limba vorbită (p.73-74, 77)*.
- Proverbe, zicători, reflecții, maxime, aforisme, sentințe (acestea pot fi depistate din toate paginile romanului).
- Variate figuri de stil: metafore, comparații, epitete (masteranzii le pot găsi în roman cu prisosință: p.62, 63, 198, 220 etc.).
- Aglomerarea substantivelor (p.165, 169, 180, 303, 202, 235).
- Cumulare de adjective (p.221-222).
- Aglomerarea verbelor, prin care se creează adevărate tablouri auditive și vizuale (p.180, 182).
- Creații lexicale proprii (p.253).
- Pagini scrise în ritmul poeziei populare (p.179-180, 252-253, 286-287).
- Utilizarea perechilor de sinonime binare, procedeu caracteristic stilului lui D.Cantemir. Masteranzii vor depista aceste exemple din *Istoria ieroglifică*, le vor clasifica în mai multe categorii și vor formula valorile semantico-stilistice ale acestor pertechii: ... *acmu cu lipsa ei toate fără nici o siială și stidire la iveală ieșea* (p.36), *vremea a tuturor dascăl și învățătoriu este* (p.84), *cu gheață aspre voroavele și spurcate blăstămurile ... sufferea* (p.98), *vedze strâmba și cărbjbe lucrurile norocului* (p.107), *tină cleioasă și lipicioasă izvorăște* (p.135) ș.a.m.d.

* Exemplele în continuare sunt extrase din *Istoria ieroglifică*.

5.0. Rezolvând chestiunile ce țin de acumularea cunoștințelor teoretice, precum și cele ce țin de dezvoltarea capacităților de aplicare practică a cunoștințelor teoretice, expuse mai sus, procesul didactic al masteranzilor ajunge la a treia treaptă, numită integrare, formarea unor astfel de competențe prin care ei vor putea rezolva mai multe situații de problemă:

- Vor putea demonstra argumentat meritele și neajunsurile în concepțiile lui D.Cantemir în ceea ce privește tratarea celor mai controversate chestiuni cu privire la originea poporului și a limbii române, unitatea noastră de secole, continuitatea neamului și a limbii, reformarea limbii române etc.
- Vor putea identifica rolul marelui nostru savant în îndelungatul și anevoiosul proces de formare și dezvoltare a limbii române literare.
- Vor putea interveni cu reconsiderări de rigoare în aprecierea activității lui D.Cantemir.
- Vor putea aplica tehnologiile de analiză a textelor și în cazul altor cărturari contemporani lui D.Cantemir sau al celor anteriori (M.Costin, C.Cantacuzino ș.a.).
- Se vor descurca în cazul unor falsificări ale adevărului despre originea poporului și a limbii române, despre unitatea limbii, despre numele adevărat, „de moșie” al poporului și al limbii noastre.
- Vor căpăta deprinderi de tratare științifică a diverselor aspecte ale temei în discuție.

Referințe:

1. Cantemir Dimitrie. Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor. Vol.I. - București, 1999; vol.II, București, 2000. (abreviat: H.)
2. Cantemir Dimitrie. Descrierea Moldovei. - Chișinău, 1992 (abreviat: D.M.).
3. Cantemir Dimitrie. Istoria ieroglifică. - Chișinău, 1973 (abreviat: I.).

Prezentat la 12.07.2010